

Türk Dilinin Kaynaklarından Prof. Dr. Zeynep Korkmaz

Şener Mete

5 Temmuz 1921'de Nevşehir'de doğdu. O tarihte ülkenin adı, Osmanlı Devleti idi ve o sıralarda Kurtuluş Savaşı yapıyordu. Ordumuzun, Kütahya'ya doğru ilerleyen Yunan Ordusu'na ilk darbeyi vurmak için Kütahya-Eskişehir Savaşları olarak tarihe geçen harekâtına 2 gün kalmıştı. Zeynep, Dengi ailesinin üçüncü çocuğu olarak doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini İzmir'de yaptı. 1940 yılında İzmir Kız Lisesini, 1944 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi.

Aldığı eğitimin temeli olan dilin ortaya çıkışını, şu örnekle açıklıyor: *Yeni doğmuş bir çocuğun taklitle başlayan kelimeleri öğrenme döneminden, kafasında kavramlar yer ettikçe yavaş yavaş nasıl bilinçli bir dil öğrenme dönemine geçtiği göz önünde bulundurulursa dilin ortaya çıkışı daha iyi kavranır.*

Mezuniyetinden sonra DTFC'nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne ilmî yardımcı, 1948 yılında da Türk Dili asistanı olarak atandı. İlk derslerde anlatılan ve "Konuşmadaki temel farkları, gırtlak kullanma özelliği olan büyük dil grupları" dediğimiz; 19. yy.de Hint-Avrupa, Hami-Sami, Bantu, Çin-Tibet, Fin-Ugor, Ural-Altay ve Kafkas dilleri olarak sıralaması yapılan dil ailelerini şöyle açıklıyor: *Aynı anadilden gelen diller, birbirleriyle akraba olur ve bunlar Dil Ailelerini oluşturur. Aynı aileye mensup dillerdeki kelimelerin en eski yapıları birbirine benzer.*

1945 yılında Türk Dil Kurumu asil üyesi oldu ve bu tarihten sonra yıllar bo-

yunca Türk diliyle ilgili çeşitli eserler yazdı. İlk çalışması, Saadet Çağatay'ın *Altun Yaruk'tan İki Parça Hakkında* adlı kitabını incelediği makale idi.

1948 yılında ise "Kemine Hakkında" adlı makalesini yazdı. Kemine, "Türkmenistan'ın Nasreddin Hoca'sı" diyebileceğimiz simge bir kişiliktir.

Kaynağı çok eskilere dayanan ve özel kuralları olan işaretler sistemi ve bireyin ulusal aidiyetinin en belirgin taşıyıcısı olan anadili şöyle açıklıyordu: *"Bugün ses, şekil ve anlam bakımından birbirinden az çok farklılaşmış bulunan dil veya lehçelerin, kök bakımından bilinmeyen bir tarihte birleştikleri ortak dil: Ana Türkçe, Ana Moğolca, Ana Altayca, Roman dillerine kaynaklık eden Latince gibi. Başlıca dünya dilleri, sınırlı sayıdaki eski ana dillerin zaman içinde lehçeler ve müstakil diller hâlinde dallanarak farklılaşmasından oluşmuştur."*

1950 yılında Anadolu ağızları üzerindeki tezi ile edebiyat doktoru oldu. "Batı Anadolu Ağızlarında Ünlü Uzunlukları" adlı makalesi, 1953 yılında *Belleten* dergisinde yayımlandı. Ertesi yıl, Hamburg Üniversitesine gönderildi

ve burada 2 yıl boyunca üniversitenin Ön-Asya Dil ve Kültürleri Bölümünde, misafir asistan olarak çalıştı, araştırmalar yaptı. 1956 yılında *Güney Batı Anadolu Ağzıları* adlı ilk kitabı yayımlandı. Bu kitap, 1994'te TDK yayını olarak da basıldı. Aynı yıl Selahattin Oğuz ile birlikte hazırladığı, "Fuzuli'nin Dili Hakkında Notlar" adlı çalışması yayımlandı.

1957 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine "Türk Dili Doçenti" olarak atandı. 1957-1963 yılları arasında doçent temsilcisi olarak Profesörler Kuruluna katıldı. 1959'dan itibaren Türkçenin ekleri üzerinde çalışmalar yapmaya başladı. "Türkçedeki -acak, -ecek Gelecek Zaman Ekinin Yapısı" adlı makalesi *DTCF Dergisi*'nde yayımlandı. Bu çalışma, 1995 yılında hazırladığı *Türk Dili Üzerine Araştırmalar* adlı eserinin birinci cildinde yer alacaktır. "İsim ve fiil köklerine getirilen ve eklendikleri sözcük tabanlarıyla sesçe benzeşerek, çeşitli kavramları karşılayacak yeni kelimeler yapan söz varlıkları" olan ekleri Zeynep Korkmaz, şöyle tanımlamıştır: *Kelimenin yapısında yer alan, tek başına kullanılmayan, kökler ile birleşerek gövdeler, gövdelerle birleşerek yeni kelime gövdeleri oluşturan yahut da kelimeler arasında geçici anlam ilişkileri kuran birimler*. Ek yığılması, "-ça" eki, "-ok/-ök" pekiştirme edatı konularındaki makaleleri de *Belleten* dergisinde yer aldı. 1962 yılında eklerle ilgili makalelerini temel alarak, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması* adlı üçüncü kitabını yayımladı. *Türk Dilinin Tarihî Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi*, 1963'te basıldı. Aynı yıl, doğum yeri olan Nevşehir'in ağzlarıyla ilgili kitabı da yayımlandı.

1964 yılında profesörlük ünvanını aldı. Ertesi yıl British Council ve Alexander

von Humboldt Stiftung'un araştırma burslarıyla İngiltere ve Almanya'ya gitti. Londra'da British Museum ve Oxford'da Bodlaien Kütüphanelerinin Şarkiyat Bölümündeki yazmalar üzerine mesleki araştırmalar yaptı. Almanya'da ise devlet kütüphanelerindeki el yazması ve kültür tarihi ile ilgili eserler üzerindeki araştırmalarına devam etti. Türkiye'ye döndükten sonra Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yönetim Kurulu üyeliğine seçildi.

Taberistan Hükümdarı Şervîn'in oğlu Merzübân'ın 10. yüzyılda yazdığı öğütler kitabını XIV. yüzyılda çeviren Sadreddin Şeyhoğlu'nun bu çalışmasını *Marzubanname Tercümesi* adıyla 1973 yılında dilimize kazandırdı. Ertesi yıl, Cumhuriyetin 50. yılı dolayısıyla yazdığı *Cumhuriyet Döneminde Türk Dili* çıktı. Bu kitapta, 1936-1938 yılları arasında geçerli olan, "Güneş-Dil Teorisi"ne de yer verdi. Zeynep Korkmaz'a göre "Güneş-Dil Teorisi", tasfiyecilik hareketini frenleme görevini yüklenmiştir.

1974-1978 yılları arasında Ankara Üniversitesi Senatosuna seçildi ve Kültür Bakanlığı Danışma Kurulu üyesi oldu. Bu dönemde en önemli çalışmasını, Atatürk'ün doğumunun 100. yılı dolayısıyla *Nutuk* üzerine yapmıştır. Zeynep Korkmaz'ın doğduğu gün bir İngiliz komutan, Mustafa Kemal'e Zonguldak'tan mesaj göndermiş, Mustafa Kemal de verdiği cevapla ilgili olarak *Nutuk*'ta şu cümleleri yazmıştı:

Metalibi milliyemiz, zatîlilerince malûmdur. Millî topraklarımızın düşmanlardan tamamiyle istihlâsı, hududu milliyemiz dahilinde siyasi, malî, iktisadi, askerî, adli, harsî istiklâlî tammımız esası kabul edildiği takdirde müzakerata girmeye âmade olduğumuzu beyan ederim.

Büyük bölümü Arapça ve Farsçadan

dilimize girmiş kelime ve terkiplerden oluşan Nutuk'u, gençlerin daha iyi anlaması için günümüz Türkçesine çevirmeyi kendine bir vazife edindi. Belki de Atatürk'ün kurduğu Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde okumasını bir gönül borcu bilerek *Nutuk*'u günümüz Türkçesine çevirdi. Bir kitabın çevirisi demek, kitabın tümüyle hazmedilmesi demektir. Bir edebiyatçı mutlaka tarihi iyi bilmelidir ama Zeynep Korkmaz, bu sayede Türk Kurtuluş Savaşı tarihini hatmetti, diyebiliriz. Zeynep hoca, *Nutuk*'u günümüz diliyle mükemmel hazırlamıştır.

1981'den itibaren 2 yıl, DTCF Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı Başkanlığını yürüttü. 1983 yılında YÖK üyeliğine seçildi. 1984-1988 yılları arasında TRT Yönetim Kurulu üyeliği de yaptı. 1989-1990 yılları arasında, Yükseköğretim Kurulu Başkan Vekili olarak görev yaptı ve bu görevde iken yaş sınırından emekliye ayrıldı.

Emekli olduktan sonra Gazi Üniversitesinde sözleşmeli profesör olarak çalışırken, Türk diline önemli bir eser kazandırdı: *Gramer Terimleri Sözlüğü*. TDK tarafından 1992 yılında yayımlanan sözlükte, gramer ve dil bilgisi terimleri şöyle tanımlanmıştır:

dil bilgisi: *Çeşitli düzeydeki okullarda, Türkçenin ses, şekil ve cümle yapısı ile cümlenin öğeleri arasındaki anlam ilişkilerini öğreten bilgi dalı; bu bilgileri veren dersin ve kitapların adı.*

gramer: *Bir dili ses, şekil ve cümle yapıları ile dilin çeşitli öğeleri arasındaki anlam ilişkileri açısından inceleyerek bunlarla ilgili kuralları ve işleyiş özelliklerini ortaya koyan bilim.*

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere dil bilgisi ve gramer sözleri, terim olarak "nüans" dediğimiz küçük farkla

ayrılmaktadır.

Türkiye Türkçesi Grameri de 1224 sayfa olarak 2003 yılında yayımlandı. *Türk Dili İçin Araştırmalar, Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri* gibi 23 eserin yazarıdır Prof. Dr. Zeynep Korkmaz. 300'e yakın makalesi, başta *Türk Dili* dergisi olmak üzere çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmış; bilgi şölenlerinde, kurultaylarda, dil bayramlarında ve çeşitli toplantılarda sunulmuştur. Türklük bilimcilerin sunduğu birçok bildiri ve yazdığı eserlerde, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın cümlelerine yer verilmiştir.

Türk lehçelerinin çözümünde kullanılmak üzere 2024 yılında kabul edilen, Latin temelli 34 harfli alfabe için 1991 yılında Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu'nda açıklanan deklarasyona imza atan bilim insanları arasındaydı. Toplantıda şu önerileri yapmıştı:

- *Türk topluluk ve cumhuriyetlerinde Latin alfabesi temelinde ortak bir alfabenin geçerli kılınması, ortak yazı dili bilincinin oluşturulması ve gerekli ortamın hazırlanması.*
- *Ortak yazı diline temel oluşturmak üzere işlenmiş ve gelişmiş bir yazı dilinin benimsenmesi ve zaman içinde diğer Türk lehçelerinden alınacak ek ve kelime malzemesi ile daha da zenginleştirilmesi.*
- *Karşılıklı anlaşma ve ortak dilde kelime hazinesindeki zenginlik büyük önem taşıdığından işe kelime hazinesinden başlanması.*
- *Türkiye Türkçesi'nde kullanılıp diğer lehçelerde kullanılmayan buna karşılık diğer lehçelerde kullanılıp Türkiye Türkçesi'nde kullanılmayan kelime kadrosuna yer veren sözlüklerin de hazırlanması.*

"Dünya Dili Türkçe ve Yunus Emre Yılı" ilan edilen 2021 yılında, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın da 100. yaşına basması

dolayısıyla düzenlenen törende, uzun süre ayakta duramadığı için, Prof.Dr. Leylâ Karahan'ın tek tek uzattığı kâğıtlardan “Yunus Emre'nin Eski Anadolu Türkçesinin Oluşumundaki Yeri ve Tasavvuf Edebiyatımıza Hizmetleri” konulu bildirisini okudu.

Türk Dil Kurumu başta olmak üzere çeşitli kurumlardan, basın yayın organlarından, üniversitelerden, bilim kuruluşlarından ve Cumhurbaşkanlığından aldığı beratlar, takdirnameler, madalyalar ve plaketler, bir gün Türk

Dili Müzesinde sergilenecektir.

Âlimin ölümü haberi ilk kez, 6 Şubat 2025'de Hacı Bayram Veli Üniversitesinde yapılan “Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Sempozyumu” sırasında âlimler arasında duyuldu. Salondaki 300 kişi bir anda ayağa kalkıp saygı durumunda bulundu.

104 yaşında, zamanının her anını Türk diline hasreden Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, kitaplarında ve makalelerinde yaşayacak, diğer bilim insanlarına kaynak olacak.